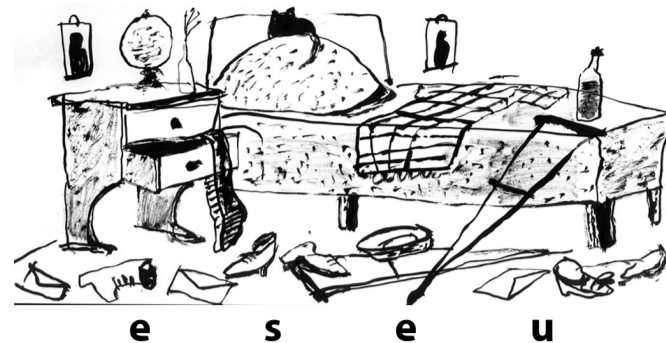

Puțini scriitori au asemenea capacitate de a stabili atât de numeroase legături din specia rară a adevăratei prietenii, în toate etapele formației, în orice spațiu, fără a lăsa impresia că-și risipesc sentimentele ori vremea.

CARE au fost începuturile literare ale lui Leon Volovici aflăm dintr-o paranteză (nici n-ar fi fost posibil altfel) a romanului autobiografic dialogat *De la Iași la Ierusalim și înapoi* (Editura Ideea Europeană, 2007), deoarece în mod evident scriitorul nu face parte dintre aceia care descriu amănunțit etapele și împrejurările în care s-a produs importantul lor debut literar, ca și cum ar fi vorba de un eveniment istoric. Așadar, pe la sfârșitul anilor '70, a simțit nevoia unei îndeletniciri „de suflet”, departe de preocupările zilnice de istoric literar la un institut academic, drept care, stimulat de redactorul șef Victor Rusu, a trimis revistei Cultului Mozaic, un mic portret sentimental intitulat *Miinile*, prin care voia într-un fel, să-și omagieze mama, fiindcă nici ea, nici el nu erau firi extrovertite, ci mai degrabă invers.

Am relatat la persoana a treia anume pentru a nu zgândări firea modestă a autorului, dar precizez că e vorba de un citat, ușor rearanjat, care dă măsura înaltei valori stilistice și de conținut a acestei cărți neobișnuite. Spre surpriza sa, textul a apărut pe prima pagină. Se pare că noul scriitor nu se aștepta la asemenea cinste! Mama, neatentă la asemenea detalii impresionant, a fost încă și mai surprinsă decât fiul, dar și foarte necăjită. S-a făcut palidă, a vrut să scape cu o glumă, a făcut, cu vocea tremurată, un scurt comentariu, după care s-a retras în bucătărie. A fost prima ființă care a înțeles că e vorba de o autentică vocație literară, deoarece a spus exact ce trebuia spus: „Ai făcut din mine personaj de roman”.

Putem conta pe această judecată, rostită cu inima strânsă, deoarece era o femeie care citea enorm și cu ea puteai vorbi despre Caragiale, despre poeziile lui Eminescu, despre Creangă, toate acestea – și altele – îi erau foarte familiare. Cu un gust sigur și cu o remarcabilă capacitate de prizare a esențialului, calități rare chiar la criticii profesioniști, a decis că nu e vorba de o simplă dezvăluire a unui secret de familie, nici de un articol de gazetă cu iz religios, ci de nașterea, marcată de stângăciile debutului, a unui nou scriitor. Ca să vezi ce poate să iasă din nevoia unei îndeletniciri de suflet, dacă te apuci s-o pui pe hârtie, s-o bagi într-un plic și s-o trimiți unei reviste!

În *De la Iași...* personajul mamei a fost dezvoltat și consolidat cu aceleași mijloace specifice romanului, a fost pus în alte situații cu semnificație majoră și forță de generalizare, în relații cu alte persoane, din interiorul familiei ori din afară, i s-au alăturat alte figuri interesante, unele principale, altele secundare ori episodice, au început să funcționeze comparații socio-psihologice, trimiteri la situații similare, alte și alte procedee și tehnici ale romanului, și astfel, în vreme ce Volovici răspunde la unele întrebări ori doar se prefacă că dialoghează, ne trezim în fața unei construcții literare de toată frumusețea.

Naratorul, că altfel nu (mai) pot să-i spun, insistă asupra faptului că nu intenționează să vorbească despre sine decât atunci când e nevoie pentru clarificarea unei chestiuni istorice, ideologice, practice, de interes general. Putem afirma cu toată fermitatea că se ține de cuvânt. Dar așa procedează toți autorii de romane zise autobiografice! Ei nu consideră că... viața lor e un roman, aceasta fiind lozincă valabilă pentru cei care nu sînt scriitori, ci doar mîzgălesc hîrtia. Nici faptul că acest autor-narator, uneori omniscient, alteori dimpotrivă, declară că se numește Leon Volovici și are aceleași date de stare civilă, profesională și familială cu prietenul nostru, ei bine, nici măcar asta nu împiedică în zilele noastre un roman sau pseudoroman ori jurnal deghezizat în roman, chiar un interviu pe teme iudaice, să fie un foarte bun roman de formație (sau deformație), ca să nu-l numim mereu autobiografic. Ceea ce l-ar împiedica cu-adevărat ar fi lipsa de talent a semnatarului, lipsa de stil, fraza seacă, fără vibrație și răsunet. Dacă personajele sale, inventate sau nu, respiră, au farmec, sînt uneori memorabile, cu tot cu felia de viață ce le-a fost hărăzită de scriitor, cazul nostru, ele sînt, adică au fost „transformate”, cum bine a spus mama, definitiv și convingător.

Volovici nu mai este de mult un scriitor căruia trebuie să-i lauzi expresivitatea și finețea scriiturii, astea sînt...după legea a veche, așa că se cuvine să ne concentrăm asupra a ceea ce spune și să descifrăm sensurile uneia

Omenescul și literatura

ori alteia din construcțiile epice. Dacă luăm paginile dedicate familiei Volovici, cu istoria ei și cu impactul Istoriei asupra personajelor care o compun, dacă le combinăm cu povestea căsătoriei cu Hania, cu vizitele naratorului în Polonia și cu lumea pe care a descoperit-o acolo, inclusiv comparațiile cu situația cozilor la lapte pentru cei doi copii din Iași, ne aflăm în prezența unui fir narativ extrem de bogat, conținând scene impresionante, relatate cu ironie și degajare, adică avem posibilitatea să ne confruntăm cu propriile noastre suferinți și satisfacții, ceea ce constituie țelul fiecărui cititor împătimit. Un singur reproș la acest capitol: naratorul susține că la București se găseau mai multe alimente decât în capitala Moldovei, ceea ce îmi permit să contest, mai cu seamă că da apă la moară unei prejudecăți care mi-a scos par alb: cînd ne plîngeam că în cartierul Militari nu e apă și lumină, mă trezeam cu un ins din Ferentari care afirma că la ei totul e în regulă. În schimb, lapte și uneori iaurt puteam face rost ceva mai ușor decât în Copou, deoarece în cvartalul nostru locuiau exilați chileni, fugiți de dictatura militară, iar autoritățile erau binevoitoare cu ei, chiar dacă nu meritau. Însă carne de la Comunitate, cu care erau răsfățați unii, n-am primit niciodată.

Să ne întoarcem la literatură. „Lumea în care mi-a fost dat să trăiesc” este, cred, principalul obiect al preocupării naratorului, iar acest capitol, cu zeci de ramificații, în care factorul Timp este decisiv, ca în orice roman care se respectă, reușește să ne captiveze, în special atunci cînd zăbovește asupra relațiilor interumane complexe determinate de identitatea etnică a personajului principal. S-a scris destul de mult în comentariile critice din România și Israel despre cîteva din aceste episoade memorabile, cum ar fi confruntarea cu legionarul grav bolnav de la sanatoriul de lîngă Brașov ori cu colega antisemită de la facultate, ori dramatica și tulburătoarea desfășurare a relației cu tînărul căruia părinții îi interzic să fie prieten cu un evreu, iar la capătul opus, înțînirea cu suedezul care speră să i se îngăduie să se pună în slujba instituției care combate „acest grohăit”, după expresia lui Thomas Mann, altele de acest gen, concluzia fiind că Volovici ar fi o persoană care nu se grăbește să combată ticăloșia, altfel spus manifestă o anume înțelegere, poate chiar o blîndețe moldovenească pentru asemenea ideologie. Nimic mai fals decât această interpretare superficială, deloc nevinovată în spiritul ei, dacă ne gîndim bine. Antisemitismul de orice soi și de orice intensitate îi provoacă un dezgust fără margini, după cum o dovedesc zeci de fraze ale cărții. Dar interesul uman e mai puternic, izbutind să domine și să depășească reacția instinctivă, iar dorința de a pătrunde în miezul lucrurilor îl determină să accepte aparentul compromis ideologic, să-și asume aparenta pasivitate, condamnată după părerea unora.

Cert este că naratorul nu e capabil de o ură care l-ar coborî la nivelul celor care îi urăsc pe evrei și regretă că Hitler n-a apucat să-și ducă opera pînă la capăt. Dar el vrea să afle ce e în mîntea unui legionar fanatic, nu doar citind cîrticica șefului de cuib, nu doar, așa cum a făcut-o deja, analizînd miile de pagini consacrate șovinismului sîngeros. A trăi clipă de clipă alături de unul ori altul din acești dușmani, urmărind slăbiciunile, ezitățile, gafele, neputințele, remușcărilor, căci toți sînt oameni la fel cu noi, el vrea să se lămurească și să explice cît mai convingător care este complexitatea fenomenului cu care se confruntă oamenii de bine.

Intervine aici, cred, puternica vocație pedagogică a lui Volovici, un om făcut să fie profesor, la toate nivele școlare și extrașcolare, acea răbdare inteligentă, grija pentru descoperirea valorilor, atenție încordată pentru naturile speciale, preocuparea de a urmări destine, atributele afit de rare ale veritabilului dascăl. Cu toții sîntem în „clasa” lui, indiferent de convingerile noastre, iar el ne tratează cu un admirabil simț al egalității, ce nu se contaminează, decât inefabil, de propriile lui credințe. Merită subliniată neobișnuita inițiativă a dascălului de la Bivolari de a crea un fond de sprijin financiar pentru a-i îngădui unui copil supradotat să continue studiile, pînă ce, așa era atunci, tînărul învățat să fie ofițer de securitate. Acest episod face

pereche socială și narativă cu acela al reușitului coleg ce devine unul din gazetarii din suita permanentă a Odiosului.

În ambele „cazuri” se cuvine semnalată grija autorului de a nu da numele celor care au semnat pactul cu diavolul; nu e vorba doar de simpla discreție, ci și de o cunoscută metodă de generalizare la care apelează proza, știind că regimul totalitar are forța de a compromite milioane de ființe, de a macula conștiințe, de a corupe și nărui indivizi, de a umple cu viermi mere dintre cele mai rumene.

Dar, în majoritatea împrejurărilor, mai cu seamă cînd e vorba de propriile suferințe fizice ori de experiențe dureroase în relațiile cu oameni apropiați, naratorul nostru manifestă o impresionantă discreție, o delicatețe, ce par incompatibile cu mijloacele de recreare a faptului de viață destinat adevărului literar. Cred însă că nu greșesc socotind că în cartea sa aceste finețuri îi stau bine, deoarece sînt bine dozate, contrabalansate de severități și durități justificate, controlate de ironie și autoironie, acestea din urmă fiind calități permanente ale spiritului său.

O discreție (și modestie) la cub înconjoară principala vocație științifică a lui Leon Volovici, aceea de istoric și teoretician literar, de expert în aspectele socio-literare ale Holocaustului, iudaismului est-european, de prestigios cercetător al antisemitismului, de personalitate a vieții culturale din România și Israel. Mă simt dator să pomenesc în treacăt că, uneori, o prefață la Sebastian sau Fundoianu, excelent gîndită și scrisă, este mai valoroasă ca (și pentru) literatură decât o ficțiune oarecare, întinsă pe sute de pagini.

Impresionantă este în cartea sa admirabila, copleșitoare într-un sens, vocație a prieteniei. Puțini scriitori au asemenea capacitate de a stabili atât de numeroase legături din specia rară a adevăratei prietenii, în toate etapele formației, în orice spațiu, fără a lăsa impresia că-și risipesc sentimentele ori vremea. Volovici are mai mulți prieteni (dușmanii îi lăsăm deoparte) de toate gradele decât oricare din oamenii pe care-i cunosc și am impresia că fiecare din ei îl simte la fel de apropiat și niciunul nu are impresia că întinsa paletă a celor de care el se socotește legat nu e o „trădare” sau diminuare „de suflet”. În sfera prieteniei autentice, a omenescului, Leon Volovici e cel mai bogat dintre noi.